

німи, етнічні реалії, власні назви тощо). У німецькій пареміологічній картині світу когнітивний простір «правові відносини» відрізняється більш

складною структурою і більшою диференціацією в порівнянні з українською пареміологічною картиною світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маслова В. Лингвокультурология : учеб. пособие. Москва : Academia, 2001. 204 с.
2. Ахманова О. Словарь лингвистических терминов. Москва : УРСС Едиториал УРСС, 2004. 571 с.
3. Исаева Ю. Репрезентация концептов «закон» и «справедливость» в немецких пословицах. *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. 2014. Вып. № 5. Языкознание. С. 61–71.
4. Коцюба Г. Паремії як об'єкт етнолінгвопсихологічного дослідження. *Мовознавство*. 2009. № 2. С. 34–47.
5. Faryno J. Systemy prawa. *Mentalność rosyjska : słownik / opr. i zred. A. Lazańi*. Katowice, 1995. S. 66–67.

УДК 821.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.29>

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ В ОПОВІДАННІ Д. МІКЕША «ЯК УНИКНУТИ МАНДРУВАННЯ»

LEXICAL MEANS OF COMIC EFFECT REPRESENTATION IN A SHORT STORY “HOW TO AVOID TRAVELLING” BY D. MIKES

Огреніч М.А.,

orcid.org/0000-0001-7276-1747

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Одеської національної академії харчових технологій

Яковлева М.Л.,

orcid.org/0000-0002-8180-0370

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Одеської національної академії харчових технологій

Стаття присвячена проблемі комічного як естетичній категорії. Під комічним у цьому дослідженні розуміється категорія естетики (протилежна трагічному та високому), що охоплює як природні події та зв'язки, що виникають між ними, так і певний вид творчості, суть якої зводиться до конструювання особливої системи явищ, понять та набору слів з метою викликати ефект комічного. Крім того, комічне визначається як несподіваний емоційний перехід на рівні смислу-почуття з неочікуваним розвитком думки чи ситуації.

Зміст оповідання «Як уникнути мандрування» Джорджа Мікеша полягає в кепкуванні з англійців і з притаманних їм рис: манірності, педантичності, снобізму. Автор виражає погляд угорця на англійські реалії, що для всіх неанглійців виглядають комічними, але являються абсолютно нормальними для самих жителів Англії. Він іронізує над їх байдужістю та внутрішньою стриманістю. Для втілення цих цілей використовуються мовні засоби, що подані нижче в порядку спадання частотності. В оповіданні «Як уникнути мандрування» – 4830 знаків, серед них – 17, що вжиті 51 раз, призводять до комічного ефекту.

В оповіданні, що досліджується, з лексичних засобів найчастіше зустрічається розгорнута метафора. З лексико-синтаксичних засобів найбільш рекурентними являються: антиградація, що призводить до парадоксу; стилістично несумісна лексика, серед якої вживається спеціальна термінологія, що не має відношення до викладеної в реченні теми. З синтаксичних засобів найчастіше використовується умовне підрядне речення з посилюючим дієсловом *do*, що надає йому емоційності.

На основі досліджених засобів творення комічного ефекту можна зробити висновок, що Д. Мікеш використовує такі різновиди комічного як іронія, збереження подвійного змісту, коли видимий зміст твердження протилежний до прихованого, та гумор, в якому переважає елемент гри, розважальності та знищення негативних явищ. Автор постійно поєднує декілька експресивних засобів в одному фрагменті тексту. Така конвергенція мовних засобів призводить до актуалізації ефекту іронії, який набуває явного сатиричного звучання.

Ключові слова: комічне, комічний ефект, іронія, гумор, англійські реалії, мовні засоби репрезентації комічного ефекту.

The article deals with the problem of the comic as an aesthetic category. The comic in this study is an aesthetic category (as opposed to the tragic and the elevated) encompassing both natural events and the relationships that arise between them, as well as a certain kind of creativity, the essence of which is to build a particular system of phenomena,

concepts and word combinations to cause the comic effect. In addition, the comic is defined as an unexpected semantic transition at the level of sense-feeling with an unexpected development of thought or situation.

The content of the narrated story ("How to Avoid Travelling" by G. Mikes) is to make fun of the English and their characteristic features: stubbornness, pedantry, snobbery. D. Mikes expresses the view of a non-English (Hungarian) person on the English realities that look comical for everybody but are perfectly normal for the people of England themselves. The author is ironic about their indifference and internal restraint. To achieve these goals, he uses the linguistic means given below in the order of decreasing frequency. In the story "How to avoid travelling" there are 4830 characters with 17 means used 51 times leading to a comic effect.

In the text under investigation, metaphor is the most frequently met lexical mean. Among the lexical-syntactic means the most recurrent are the following: anti-gradation which leads to a paradox; stylistically incompatible vocabulary when a special terminology that is not related to the topic stated in the sentence is used; a conditional sentence with a strong verb do that gives it emphasis (the most commonly used syntactic device).

Based on the investigated ways of creating the comic effect, we can conclude that D. Mikes uses such varieties of comic as irony, preserving the double content, when the visible meaning of the statement is opposite to the hidden; and humor which is dominated by the element of play, entertainment and destruction of negative phenomena. The author constantly combines several expressive means in one piece of text. Such convergence of linguistic devices leads to the actualization of the effect of irony that acquires a clearly satirical sound.

Key words: comic, comic effect, irony, humour, English reality, language means of representing the comic effect.

Постановка проблеми. У ХХ–ХХІ сторіччях визначилася тенденція до розширення розповідних рамок англійського твору. Намагання охопити якомога ширше явища життя, надати їх у панорамному зображенні або висвітлити суспільно-політичні та соціальні проблеми спричинило тенденцію до використання комічного як однієї з естетичних категорій в оповіданнях сучасних британських авторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема комічного вивчалася багатьма британськими та вітчизняними вченими (Т. Андрієнко, Н. Арютонова, Р.М. Бейлз, Г. Бергсон, Г. Еліс, Е. Доуден, К. Інґлібі, М. Кларк, Т. Любимова, Е. Орчард, Д. Рейфілд, О. Черновол-Ткаченко та інші), що надавали різні тлумачення означення цієї категорії та її різновидам.

Т. Андрієнко називає комічними ті явища життя та образи мистецтва, котрі викликають сміх [1, с. 8]. **Р. Бейлз** і **Д. Рейфілд** говорять, що модель комічного представлена двома рівнями: основним показником першого рівня являється дія на адресата з метою досягнення комічного ефекту; другий рівень відображає агентивну ситуацію, що описує комічний текст [2, с. 14]. **О. Черновол-Ткаченко** зазначає, що комічне – це багатофункціональна, багатобічна естетична соціально значуща та національно маркована категорія в основі якої лежать знищення одного з членів дихотомії свідоме/підсвідоме, реальне/ірреальне, форма/зміст, абстрактне/конкретне тощо задля з'ясування істинного смислу комічної ситуації, завдяки чому реципієнт одержує позитивні емоції, які найчастіше виявляються сміхом чи посмішкою [3, с. 88].

Постановка завдання. Актуальність статті визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення естетичних категорій та мовних засобів їх реалізації в художній прозі.

Мета роботи полягає у вивченні мовних засобів репрезентації комічного ефекту в оповіданні Д. Мікеша «Як уникнути мандрювання».

Об'єктом дослідження виступає сукупність різноманітних мовних засобів – лексичних, лексико-синтаксичних і синтаксичних, що призводять до виникнення комічного ефекту.

Предмет вивчення – механізм породження комічного та його різновидів (іронії, сатири, гумору), функціональні особливості як окремих словосполучень, так і комічного тексту в цілому.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом нашого дослідження слугувало оповідання Д. Мікеша "How To Avoid Travelling", що продовжує серію оповідань автора про англійців. Зміст його полягає в кепкуванні з англійців та з їхніх характерних рис з позиції представника іншої культури: манірності, педантичності, снобізму.

Оповідання розповідає про заразну хворобу англійців. Ця хвороба – мандрювання та підготовка до них. Заголовок "How To Avoid Travelling" розуміється як інструкція або керівництво до дії. У самій назві оповідання комічний ефект досягається за рахунок використання несумісної лексики (to avoid travelling). Уникають, звичайно, малопримних або дивних речей, а мандри передбачають позитивні емоції, так як завжди доставляють задоволення.

У першому реченні "Travel" is the name of a modern disease which became rampant in the mid-fifties... комічний ефект досягається за рахунок метафори (персоніфікації): англійське словосполучення travel ототожнюється із захворюванням, набуваючи характерні для хвороби риси. Використання прикметника rampant, який належить до спеціальної, медичної лексики, надає гумористичний відтінок усьому вислову за рахунок невідповідності реєстрів мовлення. Далі автор надає надуману їм самим латинську назву мандрів – travelitis furiosus – що призво-

дить до комічного ефекту за рахунок того, що як і усі заразні захворювання, мандри переносяться мікробом (by a germ called prosperity). Іменник *germ* у тексті губить узуальне значення «мікроб» і реалізує оказіональне – «соціальне становище». Симптоми захворювання описуються за допомогою метафор, які основані на порівнянні мандрів із заразними захворюваннями: *The patient grows restless in the early spring...and starts rushing about from one travel agent to another collecting useless information about places he does not intend to visit...* Іменник *patient* губить узуальне значення «пацієнт», набуваючи контекстуального – «мандрівник». У цьому ж реченні майбутній мандрівник збирає непотрібну інформацію (*useless information*) про місця, які він не збирається відвідувати. Парадокс заснований на оксюмороні – *useless information*: інформація передбачає потрібні (*useful*) знання або відомості, а в даному контексті ці відомості являються непотрібними, безцільними, так як він не поїде в те місце, про яке хоче щось знати.

Твердження про те, що на підготовку людина витрачає в три з половиною рази більше часу, ніж може собі дозволити, реалізує комічний ефект за рахунок гіперболи: *...and spend three and half times as much as he or she can afford*. Іменник *half* структурно та семантично надлишковий. Гіпербола використовується і в наступному фрагменті, в якому автор називає людину, що готується до мандрів, пацієнтом, а його попутників тисячами бідняг його товаришів (*thousands of fellow sufferers*). Автор вдається до метонімічного перифразу, заснованому на подібності дій мандрівника та хворого. Речення *The disease is highly infectious* реалізує комічний ефект за рахунок метонімії. Іменник *disease* набуває тут нового контекстуального значення – «любов до мандрів», і характеризується як захворювання. У реченні *Nowadays you catch foreign travel, rather than you caught influenza in the twenties, only more so* комічний ефект втілюється за допомогою метафори *catch foreign travel*, що заснована на незвичному поєднанні слова, так як підхоплюють, звичайно, захворювання, а не мандри за кордон. Макроконтест усього оповідання, в якому рекурентно звучить медичинська тема, викликає можливість інакшого трактування оказіонального значення. Сміх також викликає синтаксична побудова абзацу – полісиндетон, яке поруч з лексичним оформленням демонструє, що підготовка до мандрів є довгим та поступальним процесом: *The patient grows restless in the early spring and starts rushing about from one travel agent to another collecting useless information about places*

he does not intend to visit; then he, or usually she, will do a round of tailors, summer sales, sport shops and spend three and a half times as much as he or she can afford; finally, in August, the patient will board a plane, train, coach or car and proceed to foreign parts along with thousand of fellow-sufferers not because he is interested in or attracted by the place he is bound for, nor because he can afford to go, but simply because he cannot afford not to.

У наступному абзаці до комічного ефекту призводить використання парадокса *In Postiano you hear no Italian, but only German...* В основі його лежить алогічність твердження, що призводить до ефекту обманутого очікування: в Італії неможливо почути італійську мову, тільки німецьку. Сміх викликає вислів *England is not the only victim of the disease*, де комічний ефект посилюється за рахунок прикметника *only*, використаного з означеним артиклем (*the only*), який передбачає щось значне та важливе, але слово змінює своє значення за рахунок заперечення (*not the only*). Ефект обманутого очікування посилює комічний відтінок висловлювання за рахунок очікування серйозних відомостей після прикметника *the only*. Іменники *victim* та *disease*, використанні метафорично, сприяють реалізації комічного ефекту.

У наступних реченнях могутній комічний ефект досягається шляхом антитези – пояснюються та протиставляються причини того, чому мандрують американці та німці: *The Americans want to take photographs of themselves in: (a) Trafalgar Square with the pigeons, (b) in St. Mark's Square, Venice, with the pigeons and (c) in front of the Arc de Triomphe, in Paris, without pigeons*. Автор використовує антиградацію для того, щоб показати, що їх мандри, по суті, безцільні. Вживання нумерації задач мандрівників вводить елемент наукоподібності, зовсім несумісний при описуванні насолоди від мандрування. Далі Мікеш пояснює їх поведінку: *The idea is simply to collect documentary proof that they have been there*. Зміна шрифту пояснює на графічному рівні причину та мету мандрів. Словосполучення *to collect documentary proof* належить до офіційно-ділового стилю та передбачає точні цифри, данні або факти. Комічний ефект досягається за рахунок ефекту обманутого очікування, тобто після цього словосполучення очікування читача не справджується: вони мандрують тільки для того, щоб довести, що вони там були.

Протиставлення цілей мандрування американців та німців також є комічним: *The German travels to check up on his guide-book: when he sees that Ponte di Rialto is really at its proper venue, that*

the Leaning Tower is in its appointed place in Pisa and is leaning at the promised angle – he ticks these things off in his guide book and returns home with the gratifying feeling that he has not been swindled. Останні мандрують тільки для того, щоб перевірити путівник (check up his guide-book). В цьому проявляються характерні риси німецької нації – скрупульозність, недовіра та педантичність. Вони мандрують, щоб упевнитись, що все насправді так, як їм сказали: *the Leaning Tower is in its appointed place in Pisa and is leaning at the promised angle.* Комічний ефект досягається за рахунок повтору форми *leaning*. В першому випадку *the Leaning Tower* є особовою назвою, а у другому визначений стан башти, який виражений граматичним часом Present Continuous. У фрази: *and returns home with the gratifying feeling that he has not been swindled* – комічний ефект твориться завдяки вживанню прикметника *gratifying*, який належить до лексики високого регістру, та наступного за ним дієслова *to swindle*, яке належить до розмовної мови.

У цьому випадку: *Secondly, they used to be taught that travel broadens the mind and although they have by now discovered the sad truth that whatever travel may do to the mind, Swiss or German food certainly broadens other parts of the body, the old notion still lingers on* – комічний ефект досягається за рахунок ефекту обманутого очікування (*they used to be taught that travel broadens the mind*) та перифразу (*food certainly broadens other parts of the body*). Дієслово *to broaden* у першому випадку реалізує узуальне значення (*broadens the mind*), а в другому реченні дієслово набуває контекстуального значення, яке має гумористичний відтінок. У такому реченні: *But lastly – and perhaps mainly – they travel to avoid foreigners* – засобом репрезентації комічного ефекту є парадокс, представлений у вигляді оксюморона: *they travel to avoid foreigners*. Усі, крім англійців, мандрують для того, щоб побувати за кордоном та пізнати щось нове, їм незнайоме. Водночас англійці їдуть з Англії, щоб уникнути незнайомих.

Далі створенню комічного ефекту сприяє перифраз – іноземці, що приїжджають до Англії, називаються автором цікавими чужинцями (*peculiar aliens*) та зустріч з ними становить небезпеку: *Here, in our cosmopolitan England, one is always exposed to the danger of meeting all sorts of peculiar aliens*. Автор робить акцент на характерних рисах англійців – стриманості та замкнутості. Водночас їхній суперечливий характер розкривається за допомогою антитези – протиставляється мета мандрів та відношення до сусідів: *The main aim of the Englishman abroad is to meet people; I mean, of course, the English people*

from next door or from the next street, тобто вони раді будь-якій людині-англійцю, навіть своєму сусідові, якщо зустрічають його за кордоном.

Наступне умовне підрядне речення, що вводиться сполучником *if*, описує поведінку англійців зі своїми сусідами: *If you meet your next door neighbor in the High Street or at your front door you pretend not to see him or, at best, not coolly; but if you meet him in Capri or Granada, you embrace him fondly and stand him a drink or two*. Комічний ефект збільшується за рахунок паралелізму та посилюючого сполучника *but*, оформлюючого антитезу. Автор вдається до використання метафоричного епітету *unfortunate*, повтору заголовного слова *avoid*, яке являється ключовим для розуміння концепту твору: *If you want to avoid the unfortunate impression that you belong to the lower-middle class you must learn the elementary snobbery of travelling*. Для того, щоб уникнути помилки бути невірно зрозумілим, автор рекомендує вивчати надуманий їм довідник – *the elementary snobbery of travelling*, таким чином іронічно називаючи одну з найхарактерніших рис англійців – снобізм. Ці правила парадоксальні, як і взагалі поведінка англійців. Наприклад: *Avoid any place frequented by others* чи *Try to avoid places interesting enough to attract other people*. Для поглиблення комічного ефекту Д. Мікеш використовує ключове слово *avoid*, підкреслюючи важливість вислову. Дієслово вживається в узуальному значенні, що надає ще більшого гумористичного відтінку вислову. Ба більше, автор для цього використовує утерту метонімію: *you must get off the beaten track*. У наступному реченні пояснюється, як втілити цю пораду в життя: *In Italy you avoid Venice and Florence but visit a few filthy and poverty – stricken fishing villages*. Комічний ефект в цьому випадку досягається за рахунок одиничного епітета *filthy* з різко вираженою негативною конотацією та низки епітетів *poverty-stricken fishing villages*. Ясним є той факт, що англійці зі своїми гордістю та манірністю ніколи не поїдуть в ці брудні місця. Наступна фраза набуває гумористичного відтінку внаслідок використання метонімічного перифразу та синтаксичної структури – умовного підрядного речення: *If you misfortune does take you to Florence*. Використання допоміжного дієслова *to do* в посилюючому значенні робить речення емпатичним. По суті справи, мандруючи Італією, будь-яка людина потрапить до Флоренції. Гумор цієї репліки полягає в тому, що в наступних реченнях автор знову дає парадоксальні поради: *You visit, instead, a dirty little pub* та називає позитивною якістю ресторану акордеоніста *A drinken*

and deaf accordion player. Парадокс полягає в алогічності поведінки мандруючих та в використанні оксюморона deaf accordion player. Проводження часу в цих місцях не передбачає отримання задоволення від мандрів, але англійці, на думку автора, вибирають саме такий відпочинок.

Далі в тексті комічний ефект репрезентує пан, створений за рахунок двох метафоричних значень дієслова to discover, що описує найулюбленіші місця відпочинку англійців: *Some years ago thy discovered Capri, but now Capri is teaming with rich German and English businessmen*. Автор використовує метафору (Majorca has become quite ridiculous), пояснюючи, чому останнім часом не їдуть відпочивати на Майорку: *Majorca was next on the list, but Majorca has become quite ridiculous in the last few years: it is now an old mixture of Munich and Oxford Street, and has nothing to offer (because, needless to say, beauty and sunshine do not count)*. Курорти являються товаром для мандрівників та декотрим з них немає чого запропонувати англійцю: *they have nothing to offer, because... beauty and sunshine do not count*. Ефект комічного представлений парадоксом, так як краса та сонце являються насправді змістом відпочинку для всіх. Але не для англійця. Метафора, основана на отождженні курорту з товаром, також сприяє могутньому комічному ефекту: *The year after, who knows, Capri may be tried again*. Дієслова to count та to try у цьому випадку одночасно реалізують два значення: пряме та переносне.

Наступний абзац починається зі вказівки, яка викликає сміх завдяки використанню лексичних одиниць різних регістрів: *Remember: travel is supposed to make you sophisticated*. Прикметник sophisticated, який відноситься до книжкової лексики, дисонує зі словом travel. У наступному реченні: *When buying your souvenirs and later when most casually – you really must practice how to be casual – you refer to any foreign food, you should speak of these things in vernacular* – гумористичний ефект проявляється у використанні повтору кореневої морфемі слів casual, casually, оснований на вживанні одного й того ж самого кореня слова в різних значеннях – зевгмі: *and later when most casually – you really must practice how to be*

casual. Для того, щоб вразити співрозмовника, англійцю потрібно називати слова в оригіналі (in the vernacular): *Even fried chicken sounds rather romantic when you speak of Backhendl*. У цьому випадку автор використовує стилістично несумісну лексику – науковий термін vernacular, яким називають місцеву страву. Вживання епітету romantic дисонує зі словосполученням fried chicken, що призводить до гумористичного ефекту.

Те ж саме спостерігається і в наступному реченні: *It is possible, however, that the mania for travelling is declining*. Зміщення стилів – книжкового (mania, decline) та розмовного (however) призводить до комічного ефекту. Далі автор використовує парадокс, що твориться за рахунок поєднання несполучуваних понять, для пояснення поведінки героя: *I stay here because I want to meet my friends from all over the world*.

І ще один парадокс: *Whenever I go to London, my Friend Smith is sure to be in Tokyo and Brown in Sicily*; тобто, йому дійсно не потрібно від'їжджати з дому, так як за кордоном він не побачить нічого нового – всі його друзі та знайомі вже там.

У парадоксальних реченнях, які пояснюють увесь зміст оповідання та являються останньою порадою для того, щоб уникнути мандрів *The world means people for me. I stay here because I want to see the world* комічний ефект реалізується повтором іменника world, який є контекстуальним синонімом іменника people. Доповненням до поради служить кінцева фраза: *Besides, staying at home broadens the mind*. Її парадокс заснований на поєднанні несполучуваних понять: те, що людина залишається вдома, навряд чи зможе розширити її кругозір.

Висновки. На основі досліджених мовних засобів творення комічного ефекту можна зробити висновок, що Д. Мікеш найчастіше використовує такі: з лексичних – розгорнуту метафору, з лексико-синтаксичних – антиградацію, що призводить до парадоксу; стилістично несумісну лексику, серед якої зустрічається спеціальна термінологія, що не має відношення до викладеної в реченні теми; з синтаксичних засобів найуживанішим є умовне підрядне речення з посилюючим дієсловом, що надає йому емпатичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андриєнко Т. Семне варіювання слова в художньому контексті (на матеріалі англійського сатиричного роману). *Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення*. Вип. 4. Харків : Константа, 2006. С. 8–9.
2. Бейлз Р. Комічне в літературі. Київ : Мистецтво, 2017. 208 с.
3. Микеш Д. How To Avoid Travelling. Юмористические рассказы английских и американских писателей. Ленинград: Просвещение, 1978. 67 с.
4. Чорновіл-Ткаченко О. До проблеми визначення категорії комічного. *Актуальні проблеми вивчення мови*. Збірник 6. Харків, 2009. С. 87–95.